

QUÁ TRÌNH HÌNH THÀNH VÀ PHÁT TRIỂN TƯ TƯỞNG CỨU NƯỚC CỦA HỒ CHÍ MINH Ở CÁC TỈNH DUYÊN HẢI MIỀN TRUNG TRƯỚC NĂM 1911

Phạm Văn Hòa

Học viện Chính trị khu vực III

Thông tin chung:

Ngày nhận bài: 09/01/2023

Ngày phản biện: 08/04/2023

Ngày duyệt đăng: 24/04/2023

Title: *The process of founding and developing HCM's ideology of the nation salvation in the central coastal provinces in 1911*

Từ khóa: *Cứu nước; Miền Trung; Hồ Chí Minh*

Keywords: *Save the country; Central region; Ho Chi Minh*

TÓM TẮT: Sự ra đời và phát triển tư tưởng cứu nước của Hồ Chí Minh gắn với không gian, thời gian và hoàn cảnh cụ thể. Trong phạm vi bài viết, chúng tôi muốn làm sáng tỏ quá trình hình thành và quá trình phát triển tư tưởng cứu nước của Hồ Chí Minh ở các tỉnh duyên hải miền Trung trước năm 1911, từ quê hương Nghệ An đến các tỉnh Thừa Thiên Huế, Bình Định, Bình Thuận. Qua đó, cho thấy tình yêu quê hương đất nước, lòng căm thù giặc và chỉ hướng ra đi tìm đường cứu nước, cứu dân của Nguyễn Tất Thành - Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh.

ABSTRACT: The formation and development of Ho Chi Minh's idea of saving the country are associated with space, time, and specific circumstances. In this article, we would like to clarify the formation and development of Ho Chi Minh's to save the country ideology in the central coastal provinces on the journey to seek ways to save the country from his hometown of Nghe An to Thua Thien Hue, Binh Dinh, and Binh Thuan provinces. Thereby showing the love of the country, the hatred of the enemy and the will to find a way to save the country and the people of Nguyen Tat Thanh - Nguyen Ai Quoc - Ho Chi Minh.

1. Mở đầu

Tư tưởng Hồ Chí Minh có quá trình hình thành, phát triển qua nhiều giai đoạn gắn liền với hoạt động thực tiễn ở trong và ngoài nước, trong đó giai đoạn đầu tiên (1890 - 1911) có vai trò hết sức quan trọng, là cơ sở cho các giai đoạn tiếp theo. Vấn đề này đã có một số công trình của các nhà sử học, Hồ Chí Minh học đề cập, nghiên cứu với những góc nhìn, mức độ khác nhau, song chưa có nghiên cứu nào giải quyết một cách thấu đáo. Bài viết này, nghiên cứu quá trình hình thành, phát triển tư tưởng Hồ Chí Minh gắn liền với các tỉnh duyên hải miền Trung, chủ yếu Nghệ An - Thừa Thiên Huế - Bình Định - Bình Thuận. Qua đó, làm sáng tỏ hơn một giai đoạn đầu tiên trong cuộc đời, sự nghiệp cách mạng của Chủ tịch Hồ Chí Minh.

2. Nội dung nghiên cứu và bàn luận

2.1 Nghệ An - khởi nguồn tư tưởng yêu nước, thương dân Hồ Chí Minh

Nghệ An - danh xưng đã đi vào lịch sử, gắn liền với quá trình dựng nước và giữ nước của các thế hệ người Việt Nam. Lần giở những trang vàng lịch sử đó, cho thấy nhiều truyền thống tốt đẹp được hun đúc từ mảnh đất và con người nơi đây, trong đó lấp lánh nhất là truyền thống yêu nước và văn hóa hiếu học. Là quê hương của những anh hùng dân tộc qua các thời đại như: Mai Thúc Loan, Nguyễn Xuân Ôn, Vương Thúc Mậu, chí sĩ Phan Bội Châu... Văn hóa truyền thống hiếu học được hình thành từ rất sớm, “từ năm 1635 đến năm 1918, qua 96 khoa thi hương và thi hội, làng Kim Liên đã có 53 người đỗ đạt”⁽¹⁾, tự hào là nơi “đất văn vật, chốn thi thư” có bốn người học giỏi, tài

(1). PGS.TS Bùi Đình Phong (2015), *Hồ Chí Minh - Tìm đường, mở đường, dẫn đường, thiết kế tương lai*, NXB CTQG, Hà Nội, tr.9.

cao, được ca tụng là “Tứ hổ”: uyên bác bất như San (Phan Bội Châu), tài hoa bất như Quý (Vương Thúc Quý), cường kỷ bất như Lương (Vương Hữu Lương), thông minh bất như Sắc (Nguyễn Sinh Sắc). Ngoài ra, nơi đây còn là quê hương xứ sở của làn điệu “Dân ca Nghệ Tĩnh” được nhân dân sáng tạo, bồi đắp qua hàng ngàn năm lịch sử, thấm sâu vào đời sống văn hóa của mỗi con người xứ nghệ. Với những nét đẹp văn hóa, truyền thống anh hùng đó, Nghệ An hẳn nhiên là một trong những yếu tố quan trọng đối với sự hình thành tư tưởng yêu nước, thương dân của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Nhà thơ Tản Đà có câu “Sông Lô núi Tản đức nên Người”, hay nhà nghiên cứu G. Lacutuya nhận xét về quê hương Hồ Chí Minh rằng: “Không có gì đẹp hơn và cũng không có gì khắc nghiệt hơn thiên nhiên nơi đây... Chúng ta ghi nhớ lời thách thức mà quê hương ông (tức Chủ tịch Hồ Chí Minh) đã nói cho các xã hội đang sống ở đó”⁽²⁾. Điều này gợi mở cho chúng ta suy nghĩ về những vấn đề cội nguồn gốc rễ của cái chất Nghệ, của văn minh sông Lam đã góp phần hình thành nên tính cách đặc trưng, cũng như truyền thống hiếu học, nhân ái, nhân nghĩa của con người nơi đây.

Với Chủ tịch Hồ Chí Minh, Kim Liên - Nam Đàn là quê hương xứ sở, là nơi sinh ra và nuôi dưỡng Người trong khoảng hơn 10 năm. 5 năm đầu (5/1890 - cuối 1895) ở quê ngoại Hoàng Trù, vào Huế theo cha một thời gian, rồi trở lại quê nội Làng Sen từ 2/1901 đến 5/1906⁽³⁾. Hoàng Trù và Làng Sen cách nhau 2 km, thuộc xã Kim Liên, huyện Nam Đàn – tuy là vùng quê nghèo khó nhưng có truyền thống hiếu học, cần cù siêng năng, sống nghĩa tình và bất khuất trước kẻ thù. Khoảng thời gian đầu, từ lúc ra đời đến tuổi lên 5 (1890 - 1895), thế giới tuổi thơ của Nguyễn Sinh Cung là sống trong sự chăm sóc đầy tình yêu

thương của ông bà ngoại và cha mẹ trong căn nhà ba gian với hàng cau, giếng nước, sân đình. Theo Giáo sư Song Thành, giai đoạn 1890 đến 1895 thì “tư tưởng yêu nước của Nguyễn Sinh Sắc chưa có điều kiện bộc lộ, vừa chưa có cơ sở gì để kết luận về ảnh hưởng của ông đối với sự hình thành tư tưởng yêu nước của cậu bé Nguyễn Sinh Cung”⁽⁴⁾.

Giai đoạn 1901 - 1906 là khoảng thời gian làm thay đổi và có nhiều nét mới trong cuộc đời Chủ tịch Hồ Chí Minh. Từ cậu bé Nguyễn Sinh Cung ở tuổi thiếu nhi đã bước hẳn sang tuổi thiếu niên với tên gọi mới là Nguyễn Tất Thành kể từ năm 1901. Khi người cha Nguyễn Sinh Sắc đậu phó bảng, đã mang hai con là Nguyễn Sinh Khiêm, Nguyễn Sinh Cung từ Kinh thành Huế về quê hương để vinh quy bái tổ, nhân dịp này, người cha đã đổi tên cho hai con trai thành Nguyễn Tất Đạt và Nguyễn Tất Thành - với hai cái tên này chứa đựng một ý muốn, một khát vọng của người cha, của vận mệnh dân tộc vào hai con người trong tương lai. Về sống ở làng Kim Liên, với tên mới Nguyễn Tất Thành đã có nhiều hoạt động làm cho Người trưởng thành nhanh chóng về nhận thức. Phía trước cổng nhà có giếng Cốc và ao Tù, xa hơn nữa là núi Chung gắn liền với những câu chuyện lịch sử, hấp dẫn cậu thiếu niên 11 tuổi. Giếng Cốc là nơi nghĩa quân cụ Vương Thúc Mậu lúc thế yếu đã nhấn chìm vũ khí xuống để khỏi lọt vào tay kẻ thù. Ao Tù chính là nơi cụ Vương Thúc Mậu tuần tiết khi bị quân giặc bao vây. Về làng Sen, Nguyễn Tất Thành còn nghe “các chiến sĩ du kích già thường nhắc đến các cụ Phan Đình Phùng, Hoàng Hoa Thám”⁽⁵⁾.

Thời gian này, Nguyễn Tất Thành được cha gửi vào học chữ Hán ở nhà thầy giáo Vương Thúc Quý - một thầy giáo có lòng yêu nước thương dân. Qua đó, học được điều mà người thầy “không hề ngần ngại dạy cho

(2). Jean Lacouture: *Hồ Chí Minh*, NXB. Senli, Paris (Bản dịch lưu tại Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng, ký hiệu HC - 17, 238 trang), 1967, tr.5.

(3). Học viện chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh tiểu sử*, Nhà xuất bản CTQG, Hà Nội, tr.31.

(4). Báo tài liệu Hồ Chí Minh tỉnh Thừa Thiên Huế (2003), *Ấm vang thời Bác Hồ ở Huế*, NXB Thuận Hóa, Huế, tr.135.

(5). Trần Dân Tiên (1970), *Những mẩu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*, NXB Văn học, HN, tr.8

học trò tư tưởng yêu nước thương dân và chí làm trai phải giúp ích cho đời⁽⁶⁾. Nhà thầy Quý còn là nơi lui tới, bàn bạc thể sự của các sĩ phu yêu nước trong vùng, nhờ những buổi tiếp nước cho những vị khách đặc biệt ấy, Nguyễn Tất Thành dần dần hiểu hơn về thể sự thời cuộc, sự day dứt của các bậc cha chú trước cảnh nước mất nhà tan và bắt đầu có những suy nghĩ, hoài bão cho những dự tính trong tương lai. Tháng 9/1905, Nguyễn Tất Thành vào học lớp dự bị, trường Pháp - Việt ở Vinh - một lớp tiểu học có chương trình nặng về tiếng Pháp theo gợi ý của người cha là “Muốn đánh kẻ thù phải học tiếng kẻ thù để hiểu được kẻ thù”. Tại đây, những điều mới lạ đến với Nguyễn Tất Thành, nhất là ba từ “Tự do - Bình đẳng - Bác ái”, rất tự nhiên, Người nảy ra ý muốn được tìm hiểu những gì ẩn giấu đằng sau những từ ấy. Có thể nói, đây là những gợi mở đầu tiên trong tư duy, ý chí của Nguyễn Tất Thành cho sự ra đi tìm đường cứu nước sau này.

Cùng với việc học sách vở, Nguyễn Tất Thành còn được theo cha đi thực tế ở nhiều nơi khi mới 13, 14 tuổi như “thôn Hạ, tổng Du Đông, phủ Đức Thọ (nay là xã Đức Đông, huyện Đức Thọ, Hà Tĩnh); làng Đông Thái (Đức Thọ, Hà Tĩnh) quê hương của Lê Ninh, thăm các di tích thành Lục Niên, miếu thờ La Sơn Phu tử, đến một số vùng thuộc các huyện Nghi Lộc, Diễn Châu, Yên Thành (tỉnh Nghệ An) tiếp xúc với các sĩ phu yêu nước. Tất Thành còn theo cha ra Thái Bình trong dịp ông đi tìm gặp một số sĩ phu đất Bắc⁽⁷⁾. Với những trải nghiệm này, giúp cho Nguyễn Tất Thành mở rộng hiểu biết, tầm nhìn và bắt đầu suy nghĩ, băn khoăn khi thấy nhiều cuộc đấu tranh của nhân dân chống thực dân Pháp thất bại. Sự thất bại của phong trào Đông Du (2/1909) làm cho Người hiểu ra rằng không thể dựa vào Nhật để đuổi Pháp, làm

như vậy khác nào đuổi hổ cửa trước, rước beo cửa sau.

Như vậy, những hoạt động thời niên thiếu của Nguyễn Tất Thành ở quê hương Nam Đàn - Nghệ An đã *bước đầu hình thành tư tưởng yêu nước, thương dân*. Trong đó, sự ảnh hưởng của người cha Nguyễn Sinh Sắc là rất quan trọng, nhất là những định hướng ban đầu cho việc tìm đường cứu nước của người thanh niên yêu nước.

2.2 Hình thành và phát triển chí hướng cứu nước Hồ Chí Minh từ Huế, Quy Nhơn đến Phan Thiết

Huế - tiếp tục nuôi dưỡng lòng yêu nước thương dân, bước đầu hình thành rõ nét tư tưởng cứu nước của Nguyễn Tất Thành. Bằng phương pháp tiếp cận lịch sử, chúng ta thấy Chủ tịch Hồ Chí Minh gắn bó với Kinh đô Huế gần 10 năm (từ 1895 đến 1901 và từ 1906 đến 1909). Tiếp nối văn hóa xứ Nghệ, văn hóa Huế đã thấm sâu trong nhận thức và hành động, hình thành rõ nét tư tưởng yêu nước, góp phần quan trọng định hình nhân cách của người thanh niên yêu nước Nguyễn Tất Thành. Cố Thủ tướng Phạm Văn Đồng có lý khi cho rằng: “Thời gian ở Huế là thời gian Nguyễn Tất Thành lớn lên và bắt đầu đi học. Những năm tháng đó là thời gian cực kỳ quan trọng đối với sự hình thành con người Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh, thời gian hình thành một con người lạ lùng⁽⁸⁾”.

Trong hai giai đoạn ở Huế, đặc biệt là giai đoạn thứ hai, nhân cách, tư tưởng yêu nước và chí hướng cách mạng của Hồ Chí Minh thực sự được hình thành và phát triển rõ nét. Người tiếp tục học văn hóa ở Trường tiểu học Đông Ba (1906 - 1908); Trường Quốc học Huế (1908 - 1909). Nhờ đó, Người “đã biết phân biệt những giá trị và xu hướng trong đời sống xã hội, đã bắt đầu tự định được điều ham muốn của mình trước khi vào đời⁽⁹⁾”. Tại đây, Nguyễn Tất Thành được nghe kể về những

(6). Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh tiểu sử*, NXB CTQG, Hà Nội, tr.25.

(7). Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh tiểu sử*, NXB CTQG, Hà Nội, tr.29.

(8). Viện Hồ Chí Minh (1993), *Nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh*, tập 3, Hà Nội, tr.6.

(9). Trần Văn Giàu, Trần Bạch Đằng (chủ biên) (2009), *Vàng trong lửa - Chủ tịch Hồ Chí Minh với miền Nam Tổ quốc*, Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh, Thành phố Hồ Chí Minh, tr. 34.

hành động của những ông vua yêu nước như Thành Thái, Duy Tân và những bản luận về con đường cứu nước trong các sĩ phu yêu nước. Được tiếp xúc với những trí thức Tây học, có tư tưởng tiến bộ, yêu nước như Hoàng Thông, Lê Văn Miến; chứng kiến người lao động chịu chung số phận đau khổ và tủi nhục. Do đó, càng nung nấu quyết tâm, ý chí đuổi thực dân Pháp để giải phóng đồng bào. Không những thế, Nguyễn Tất Thành còn hòa mình vào các phong trào đấu tranh, dần thân vào con đường hoạt động cách mạng bằng hành động “tham gia vào phong trào cắt tóc ngắn”⁽¹⁰⁾, “tham gia cuộc biểu tình chống thuế của nông dân Thừa Thiên”⁽¹¹⁾. Các phong trào thất bại, làm cho Nguyễn Tất Thành “phải suy nghĩ về nguyên nhân thành bại của một loạt phong trào: nghĩa quân du kích thất bại; phong trào Đông Du tan rã, hàng vạn người tay không biểu tình, chỉ nêu một yêu sách nhỏ là đòi giảm sưu thuế cũng bị đàn áp”⁽¹²⁾. Hoàn cảnh đó, càng hun đúc, nung nấu thêm ý chí cứu nước, thôi thúc Nguyễn Tất Thành phải đi tìm một con đường mới để cứu dân, cứu nước trong những tháng ngày ở Kinh đô Huế.

Như vậy, tiếp nối điểm khởi đầu tư tưởng yêu nước thương dân ở quê hương xứ Nghệ, thì Huế là nơi vừa in đậm dấu ấn tuổi trẻ sống, học tập và hoạt động của Chủ tịch Hồ Chí Minh, vừa là điểm khởi đầu cho hành trình ra đi tìm đường cứu nước. Đặc biệt, Huế còn là nơi, là thời gian mà *tư tưởng cứu nước Nguyễn Tất Thành được hình thành rõ nét, được thể hiện bằng những hành động cụ thể, chắc chắn*. Học giả David Helberstam hoàn toàn có lí khi cho rằng: “Tư tưởng yêu

nước của Hồ được tăng cường ở Huế”⁽¹³⁾, bởi ở Huế, “Hồ Chí Minh khi bắt đầu lớn lên ở cái nôi của phong trào yêu nước... bằng sự học tập của bản thân, sự gần gũi của quần chúng lao động và nhờ sự tác động của phong trào chống Pháp năm 1908, bắt đầu hoạt động cách mạng”⁽¹⁴⁾.

Bình Định - chín muồi hóa quyết tâm ra đi tìm đường cứu nước của Nguyễn Tất Thành. Sau Huế, Nguyễn Tất Thành theo cha đến Bình Định tiếp tục sinh sống và học tập trong khoảng một năm ba tháng, từ cuối tháng 5/1909 đến tháng 8/1910, trong nhà thầy giáo Phạm Ngọc Thọ ở Quy Nhơn. Tại đây, Người tham gia và hoàn thiện chương trình Tiểu học lớp cuối, bồi dưỡng thêm trình độ tiếng Pháp. Mỗi lần lên thăm cha ở huyện Bình Khê, đều được cha dẫn đi nhiều nơi: thăm cụ Đào Tấn⁽¹⁵⁾; thăm các di tích vùng Tây Sơn - quê hương của ba anh em anh hùng áo vải Nguyễn Nhạc, Nguyễn Huệ, Nguyễn Lữ “để chiêm ngưỡng vị anh hùng dân tộc Nguyễn Huệ”⁽¹⁶⁾. Đặc biệt, Bình Định là nơi chứng kiến cuộc “chia tay lịch sử” của hai cha con Nguyễn Sinh Sắc và Nguyễn Tất Thành khi người cha bị “phế truất” chức tri huyện Bình Khê vào tháng 1/1910. Cụ Sắc và anh trai Nguyễn Sinh Khiêm về Huế, còn Nguyễn Tất Thành tiếp tục ở lại Quy Nhơn hoàn thành khóa học và nuôi mộng chí lớn.

Với những sự kiện lịch sử diễn ra trong khoảng thời gian ngắn ở Bình Định, nhưng có ý nghĩa rất lớn đối với sự phát triển tư tưởng cứu nước của Nguyễn Tất Thành. Đó là:

Những điều mắt thấy tai nghe ở Bình Định đã tiếp thêm “ngọn lửa” ý chí và khát

(10). Học viện Chính trị - Hành chính Quốc gia Hồ Chí Minh, Song Thành (chủ biên, 2010), *Hồ Chí Minh tiểu sử, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội*, tr. 45.

(11). Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh - Viện Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh - Biên niên tiểu sử, tập 1 (1890 - 1929)*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.28.

(12). Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh tiểu sử, NXB CTQG, Hà Nội*, tr. 33.

(13). Nguyễn Văn Quang (2018), *Không gian văn hóa Huế với sự hình thành nhân cách Hồ Chí Minh*, Luận án tiến sĩ chuyên ngành Hồ Chí Minh học, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, tr. 106.

(14). Bảo tàng Hồ Chí Minh, *Sở Văn hóa Thể thao và Du lịch Thừa Thiên Huế, Bảo tàng Hồ Chí Minh Thừa Thiên Huế (2008), Kỷ yếu Hội thảo khoa học “Nghiên cứu, xác minh tư liệu và di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh thời kì 1890 - 1911”*, Nxb Thuận Hóa, Huế, tr. 213.

(15). Đào Tấn từng là Tổng đốc Nghệ Tĩnh, có hai con trai là học trò của Nguyễn Sinh Sắc, là người có ơn nghĩa, lo chu đáo đám tang bà Nguyễn Thị Loan ở Huế.

(16). Đỗ Quên (2008), *Nguyễn Tất Thành ở Bình Định*, Ban Tuyên giáo tỉnh Bình Định, Bình Định, tr. 47.

vọng cho Nguyễn Tất Thành ra đi tìm đường cứu nước, nhất là ảnh hưởng từ người cha về những chí hướng lớn. Có lần “Nguyễn Tất Thành có lên Bình Khê thăm cha. Thấy con trai đến Bình Khê ông Nguyễn Sinh Sắc hỏi con: “Con đến đây để làm gì? Con đến đây để tìm cha. Nghe vậy ông Nguyễn Sinh Sắc trù mến nói với con: Nước mất không lo đi tìm, tìm cha phỏng có lợi ích gì?”⁽¹⁷⁾.

Thời gian ở Bình Định đã hình thành trọn vẹn động cơ quyết chí ra đi tìm đường cứu nước cho dân tộc Việt Nam. Trọn vẹn ở đây được nhìn với nhiều khía cạnh như: chín muồi về tuổi tác (tuổi 19); trình độ nhận thức, học vấn, nhất là vốn ngoại ngữ; sống và hoạt động tự lập, đặc biệt là thoát ra khỏi “cái bóng” của người cha, sau cuộc “chia tay lịch sử” của hai cha con tại Bình Định đầu năm 1910.

Cùng với sự chín muồi quyết chí ra đi tìm đường cứu nước theo phương Nam thì, “tư tưởng xuất dương sang Pháp đã hình thành trên đất Bình Định”⁽¹⁸⁾. Bởi vì, trong thời gian ở Bình Định, Nguyễn Tất Thành hiểu nhiều hơn về nước Pháp, về những người dân thuộc địa sống ở Paris, Marseille, Toulouse... thông qua vốn hiểu biết ngày càng nhiều về ngôn ngữ và văn hóa Pháp.

Phan Thiết - Bình Thuận - điểm dừng chân cuối cùng trước khi vào Sài Gòn để ra nước ngoài tìm đường cứu nước. Sau khi rời Bình Định, “Anh Thành đến Phan Thiết vào cuối tháng 8 – 1910” cùng thầy giáo Phạm Ngọc Thọ và làm trợ giáo ở trường Dục Thanh, cho đến “đầu tháng 2 - 1911 thầy giáo Nguyễn Tất Thành rời Phan Thiết vào Sài Gòn”⁽¹⁹⁾. Trên chặng đường hành trình vào Nam này, có mấy vấn đề đặt ra, cần lý giải như: Nguyễn Tất Thành lần đầu tiên không đi cùng cha vào Phan Thiết - Bình

Thuận thì có đi cùng ai không? Đi bằng phương tiện gì? Những hoạt động chính của anh Nguyễn ở Phan Thiết để chuẩn bị cho hành trang vào Sài Gòn xuất dương.

Rời khỏi Bình Định, Nguyễn Tất Thành bắt đầu bước vào một cuộc hành trình vạn dặm đầu khó khăn, thử thách phía trước. Theo khảo cứu từ nhiều nguồn tư liệu, thì “khả năng Anh Thành vào Phan Thiết cùng dịp với giáo học Phạm Ngọc Thọ được chuyển từ Quy Nhơn vào dạy Phan Thiết”⁽²⁰⁾. Có thể nói, những hoạt động của Nguyễn Tất Thành ở Bình Thuận, nhất là thời gian làm trợ giáo của Trường Dục Thanh, Phan Thiết đã bồi đắp thêm tư tưởng, ý chí, quyết tâm phải ra đi tìm đường cứu nước, cứu dân. Nhất là khi Người chứng kiến “Bọn Pháp cười sặc sụa trong khi đồng bào ta chết đói vì chúng nó. Đối với bọn thực dân tính mạng của người dân thuộc địa da vàng hay da đen cũng không đáng một xu”⁽²¹⁾.

Nhìn lại lịch sử sự nghiệp của Chủ tịch Hồ Chí Minh nói chung, quá trình hình thành và phát triển tư tưởng cứu nước trước năm 1911 nói riêng, các tỉnh duyên hải miền Trung có vai trò, vị trí hết sức quan trọng. *Thứ nhất*, Nếu quê hương Nghệ An là nơi sinh ra thì các tỉnh Huế, Bình Định và Bình Thuận là nơi bồi đắp, chấp cánh cho khát vọng, mong muốn để hình thành và phát triển tư tưởng cứu nước của Hồ Chí Minh. *Thứ hai*, các tỉnh duyên hải miền Trung là điểm khởi đầu cho những giá trị truyền thống tốt đẹp của dân tộc được Hồ Chí Minh tiếp thu, kế thừa và phát triển. Đó là truyền thống văn hóa hiếu học, sự khẳng khái, can củ trong tính cách con người xứ Nghệ; đó là “Không gian văn hóa Huế với sự hình thành nhân cách Hồ Chí Minh”⁽²²⁾;

(17). Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Đồng Tháp, *Kỷ yếu Hội thảo Khoa học về Cuộc đời và Sự nghiệp của Nguyễn Sinh Sắc*, 1990, tr.170.

(18). GS. TS Mạc Đường, “Bối cảnh lịch sử của thời gian Hồ Chí Minh dừng chân ở Bình Định”, *Tài liệu Hội thảo khoa học “Nguyễn Tất Thành ở Bình Định”*, Tỉnh ủy Bình Định, tháng 8/2009.

(19). Học viện chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh tiểu sử*, Nhà xuất bản CTQG, Hà Nội, tr. 40.

(20). Nguyễn Đỗ Quyền, “Nguyễn Tất Thành rời Bình Định” *Tài liệu Hội thảo khoa học “Nguyễn Tất Thành ở Bình Định”*, Tỉnh ủy Bình Định, tháng 8/2009, tr. 6.

(21). Trần Dân Tiên (1977), *Những mẩu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*, NXB Sự thật, Hà Nội, tr. 24.

(22). Nguyễn Văn Quang (2018), *Không gian văn hóa Huế với sự hình thành nhân cách Hồ Chí Minh*, *Luận án tiến sĩ chuyên ngành Hồ Chí Minh học*, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

đó là tinh thần yêu nước quật khởi của Bình Định - quê hương của ba anh em nhà Tây Sơn Quang Trung - Nguyễn Huệ; đó là nước đầu trưởng thành - dạy học ở Phan Thiết - Bình Thuận. *Thứ ba*, các tỉnh duyên hải miền Trung là nơi chứng kiến những hoạt động của hai Cha Con, vai trò, ảnh hưởng của người cha Nguyễn Sinh Sắc đối với sự hình thành tư tưởng cứu nước của Nguyễn Tất Thành. Xuyên suốt từ lúc sinh ra cho đến năm mười chín tuổi, tại Bình Định diễn ra cuộc “chia tay lịch sử” của hai cha con. Từ đó, đánh dấu bước ngoặt lớn trong cuộc đời của Hồ Chí Minh - bắt đầu tự lập, thực hiện những ước mơ, hoài bão của mình. *Thứ tư*, đặc điểm của quá trình hình thành, phát triển tư tưởng cứu nước giai đoạn này là: từ thấp đến cao, từ trên ghế nhà trường đến hoạt động thực tiễn; thông qua con đường tự học, tự rèn luyện trong cuộc sống, trong công việc; tự duy độc lập, tự chủ và sang tạo, kiên định với chí hướng là tìm ra con đường cứu nước, cứu dân.

3. Kết luận và gợi mở

Từ việc nghiên cứu và những suy ngẫm về sự hình thành, phát triển tư tưởng cứu nước của Hồ Chí Minh ở các tỉnh duyên hải miền Trung, đã gợi mở thêm những vấn đề cho hiện tại. *Thứ nhất*, gợi mở, đặt ra yêu cầu trong công tác nghiên cứu, sưu tầm và xác minh thêm những tư liệu về cuộc đời, sự nghiệp của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Đó là sự ảnh hưởng của gia đình, quê hương, đất nước đến sự hình thành tư tưởng cứu nước; đó là những mốc thời gian, những địa danh và cả những mối quan hệ xung quanh của Hồ Chí Minh ở các tỉnh duyên hải miền Trung. Từ đó, góp phần làm sáng tỏ thêm những cống hiến, sự vĩ đại của Chủ tịch Hồ Chí Minh đối với cách mạng Việt Nam. *Thứ hai*, từ việc nghiên cứu nói trên, nên và cần phải xây dựng, tôn tạo và bảo tồn những địa danh, di tích lịch sử - văn hóa gắn liền với những hoạt động của Hồ Chí Minh. *Thứ ba*, gợi mở thêm cho việc giáo dục lịch sử, giáo dục tư tưởng, đạo đức, phong cách Hồ Chí

Minh cho cán bộ, nhân dân các tỉnh duyên hải miền Trung. Giáo dục trên nhà trường bằng những chuyên đề lịch sử địa phương; giáo dục tham quan thực tế ở các khu di tích, nhà bảo tàng; giáo dục thông qua phát động tìm hiểu về cuộc đời hoạt động của Chủ tịch Hồ Chí Minh gắn với địa phương, vùng miền cũng như cả nước.

Tài liệu tham khảo

1. Bảo tàng Hồ Chí Minh, Sở Văn hóa Thể thao và Du lịch Thừa Thiên Huế, Bảo tàng Hồ Chí Minh Thừa Thiên Huế (2008), *Kỷ yếu Hội thảo khoa học: “Nghiên cứu, xác minh tư liệu và di tích Chủ tịch Hồ Chí Minh thời kỳ 1890 - 1911”*, Nxb Thuận Hóa, Huế.
2. Bảo tàng Hồ Chí Minh tỉnh Thừa Thiên Huế (2003), *Ấm vang thời Bác Hồ ở Huế*, NXB Thuận Hóa, Huế.
3. GS. TS Mạc Đường, “Bối cảnh lịch sử của thời gian Hồ Chí Minh dừng chân ở Bình Định”, *Tài liệu Hội thảo khoa học “Nguyễn Tất Thành ở Bình Định”*, Tỉnh ủy Bình Định, tháng 8/2009.
4. Trần Văn Giàu, Trần Bạch Đằng (chủ biên) (2009), *Vàng trong lửa - Chủ tịch Hồ Chí Minh với miền Nam Tổ quốc*, Nxb Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh, Thành phố Hồ Chí Minh.
5. Học viện Chính trị - Hành chính Quốc gia Hồ Chí Minh, Song Thành (chủ biên, 2010), *Hồ Chí Minh tiểu sử*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
6. Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh - Viện Hồ Chí Minh (2006), *Hồ Chí Minh - Biên niên tiểu sử, tập 1 (1890 - 1929)*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
7. GS.TS Phan Ngọc Liên, “Học tập và làm theo tư tưởng Hồ Chí Minh qua tìm hiểu Bác Hồ với Bình Định”, *Tài liệu Hội thảo khoa học Nguyễn Tất Thành ở Bình Định*, Ban Tuyên giáo tỉnh Bình Định, tỉnh Bình Định.

8. PGS.TS Bùi Đình Phong (2015), *Hồ Chí Minh - Tìm đường, mở đường, dẫn đường, thiết kế tương lai*, NXB CTQG, Hà Nội.
9. Nguyễn Văn Quang (2018), *Không gian văn hóa Huế với sự hình thành nhân cách Hồ Chí Minh*, Luận án tiến sĩ chuyên ngành Hồ Chí Minh học, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.
10. Nguyễn Đỗ Quyên, “Nguyễn Tất Thành rời Bình Định” *Tài liệu Hội thảo khoa học “Nguyễn Tất Thành ở Bình Định”*, Tỉnh ủy Bình Định, tháng 8/2009.
11. Trần Dân Tiên (1977), *Những mẩu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*, NXB Sự thật, Hà Nội.
12. Jean Lacuoture: *Hồ Chí Minh*, NXB. Senli, Paris (Bản dịch lưu tại Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng, ký hiệu HC-17, 238 trang), 1967.